

Διαχρονικά διδάγματα και παρακαταθήκες Ηγεσίας από τον Αλέξανδρο και η εφαρμογή τους στην σύγχρονη πραγματικότητα - προκλήσεις Κυβερνητικής, ηθικά διλήμματα, καινοτομίες και αποτελεσματικότητα

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ, Αντιπλοίαρχος Πολεμικού Ναυτικού, PhDc Εκπαιδευτής Ανωτάτης Διακλαδικής Σχολής MPA, Harvard Kennedy School, MA -MS, Naval Postgraduate School. Ελλάδα
Email: kkyriaki70@yahoo.gr

Στις βιογραφίες και αναλύσεις μεγάλων ανδρών, συνήθως παρουσιάζονται τρεις τάσεις και μάλιστα με σαφή χρονική απόσταση. Η πρώτη είναι αγιογραφική με παράβλεψη όλων των ελαττωμάτων τους, η δεύτερη είναι επικριτική σε μια προσπάθεια αποκαθίλωσης και απομυθοποίησης τους και συνήθως η τρίτη και πλέον αντικειμενική γράφεται στο τέλος και επισημαίνει τις όποιες αδυναμίες τους, χωρίς να υποβαθμίζει και τη μεγαλοφυΐα τους.ⁱ Ο Αλέξανδρος, για τον οποίον έχουν γραφεί εκατοντάδες βιογραφίες, δε θα μπορούσε να αποτελεί εξαίρεση και γι' αυτό θα επιδιώξουμε να αναλύσουμε την Ηγεσία του χωρίς πάθος αλλά με τον προσήκοντα σεβασμό. Στην ανάλυσή μας θα βασιστούμε στα μοντέλα των καθηγητών του πανεπιστημίου του Χάρβαρντ, Τζόζεφ Νάυ και Ντην Ουίλλιαμς. Πρέπει να επισημάνουμε ότι ο μέγιστος των στρατιωτικών ηγετών της ιστορίας επέδειξε κατά καιρούς διαφορετικά πρόσωπα και κάποιος θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι η ηγεσία του ήταν αλλοπρόσαλλη. Όπως αναλύει ο Πάρθα Μπόσε είχε διαφορετικά «στυλ ηγεσίας», όπως στυλ έμπνευσης, συνοχής, επιθετικό, ανθρωπιστικό, αυταρχικό ή ληστρικόⁱⁱ, που φαινομενικά έρχονται σε σύγκρουση μεταξύ τους και δίνουν μια εικόνα αμφιλεγόμενης φυσιογνωμίας.

Σύμφωνα με τον Τζο Νάυ, τον εμπνευστή των όρων «έξυπνη ισχύς» και «ήπια ισχύς», ο ηγέτης πρέπει να κρίνεται από την αποτελεσματικότητα και την ηθική των επιδιώξεών του, των μέσων που χρησιμοποίησε και των μακροπρόθεσμων συνεπειών του.ⁱⁱⁱ Οι μακροπρόθεσμες συνέπειες της πορείας του Αλεξάνδρου αντέχουν σε οποιαδήποτε κριτική από πλευράς ηθικής και αποτελεσματικότητας, αφού μέχρι τις μέρες μας λατρεύεται στους τόπους τους οποίους κατέκτησε και θεωρείται ελευθερωτής και εκπολιτιστής. Από τις περίπου 70 πόλεις που ίδρυσε, 20 έφεραν το όνομά του και έξι υπάρχουν και σήμερα. Ενοποίησε πολιτικά, πολιτισμικά, γλωσσικά, νομισματικά και εμπορικά τον τότε γνωστό κόσμο και η επίδρασή του φαίνεται ακόμα και σήμερα από την Ινδία μέχρι το Αφγανιστάν. Αξίζει να σημειωθούν οι φυλές Νοχουρλί στα σύνορα Τουρκεμιστάν – Ιράν, Πατάνς στο Πακιστάν και η γνωστότερη όλων, αυτή των Καλάς στο Αφγανιστάν, οι οποίες διατηρούν ακόμα έθιμα, αρχαίους χορούς και Μακεδονικές τοπικές ενδυμασίες!^{iv} Ακόμα και σε περιοχές όπως η Κίνα στις οποίες δεν έφτασε, βλέπουμε ελληνιστικές επιρροές σε ναούς και αγάλματα. Ο Χριστιανισμός βρήκε ως όχημα διάδοσης την ελληνική γλώσσα στην οποία γράφτηκαν τα Ευαγγέλια, χάρη στον Αλέξανδρο που τη διέδωσε στα πέρατα της οικουμένης. Η αχανής αυτοκρατορία που δημιούργησε, ακόμα και μετά τη διάλυσή της διατήρησε την ελληνικότητά της και επιβίωσε για αρκετές γενιές, παρά τις συνεχείς διενέξεις των Διαδόχων του. Οι πόλεις που ίδρυσε, όπως η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, αποτέλεσαν φάρους πολιτισμού μέχρι πρότινος. Αν κάποιος προβάλλει αντιρρήσεις ότι αυτό είναι το

αποτέλεσμα της κατακτητικής του διάθεσης και δεν αποτελούσε πρόθεσή του, την απάντηση την έδωσε ο ίδιος ο Αλέξανδρος στην Αίγυπτο όπου εξήγγειλε ως στόχους του «τη διάδοση των ελληνικών γραμμάτων στην Ασία και την Αφρική, με το εμπόριο, με την ίδρυση νέων πόλεων, με τη μετάκληση από την Ελλάδα επιστημόνων και διανοουμένων, με το σεβασμό των ανατολικών παραδόσεων και εθίμων και τον εμποτισμό τους με την ελληνική παιδεία, ώστε να δημιουργηθεί ένας νέος παγκόσμιος πολιτισμός».^v Οι σημερινοί άρχοντες και έχοντες την εξουσία ανά την υφήλιο, περισσότερο ως ηγεμόνες παρά ως ηγέτες δεν μπορούν να αντιπαραθέσουν κάτι στην αποτελεσματικότητα αν εξετάσουμε τις συνέπειες των πράξεών τους, αλλά ακόμα χειρότερα πάσχουν από στοχοθεσία. Αν δεν ξέρεις που θέλεις να φθάσεις, δεν έχει σημασία ποιον δρόμο τραβάς, για να παραφράσουμε την περίφημη απάντηση της Γάτας από το παραμύθι του Λούις Ντόντςσον «Αλίκη στη Χώρα των Θαυμάτων».

Παρότι η αποτελεσματικότητα του μεγάλου στρατηλάτη δεν αμφισβητείται, ο στόχος του Αλεξάνδρου, της κατάκτησης του τότε γνωστού κόσμου, ελέγχεται από πλευράς ηθικής. Μετά την απελευθέρωση των ελληνικών πόλεων της Μικράς Ασίας, οι πόλεμοί του ήταν επεκτατικοί και κάποιοι εναντίον λαών με τους οποίους δεν είχε ποτέ διαφορές, όπως οι Ινδοί. Ασφαλώς, οι κατακτημένοι λαοί επωφελήθηκαν από τον ελληνικό πολιτισμό και τη μεγαλοψυχία του Αλεξάνδρου, όμως θα ήταν ιστορικό ατόπημα να θεωρήσουμε ότι ο Αλέξανδρος έκανε τις εκστρατείες του ανιδιοτελώς και μόνο για λόγους εκπολιτισμού. Πάντως η συμπεριφορά του στους κατακτημένους λαούς, που ήταν πολλές φορές καλύτερη από τους ντόπιους άρχοντες, μειώνει τον ιμπεριαλιστικό χαρακτήρα των εκστρατειών του στα βάθη της Ασίας. Τα μέσα που μεταχειρίστηκε ήταν κατά τεκμήριο ηθικά και αποτελεσματικά. Στη συνέχεια θα προβούμε σε διεξοδικότερη συμπεριφορική ανάλυση. Σε κάθε περίπτωση, οι σημερινές στρατιωτικές ή οικονομικές επεμβάσεις των ισχυρών, από την εισβολή στο Ιράκ το 2003 μέχρι την παγκόσμια οικονομική κρίση και την αντιμετώπισή της δείχνουν σημαντικό έλλειμμα ηθικής όσον αφορά στους στόχους, στα μέσα που χρησιμοποιούνται και στις συνέπειες για τους λαούς που τις υφίστανται.

Ο στρατός υπό τις σαφείς οδηγίες του Αλεξάνδρου δεν επιδόθηκε σε βιασμούς, λεηλασίες και εξανδραποδισμούς, παρά μόνο σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Σεβόταν ήθη, έθιμα και τοπικές θρησκείες και τηρούσε τα έθιμα του πολέμου και τις συμφωνίες του στο ακέραιο. Η ιπποτική συμπεριφορά προς τον ηττημένο αποτελεί πάντα μια ηθική και πρακτική πρόκληση και εκείνη την εποχή ήταν ασυνήθης.^{vi} Ο Αλέξανδρος όχι μόνο ανταποκρίθηκε αλλά έθεσε υψηλότατα νέα σημεία αναφοράς, με χαρακτηριστικότερη τη συμπεριφορά του στην αιχμαλωτισμένη οικογένεια του Δαρείου, μετά τη μάχη της Ισού, αλλά και στον αντίπαλό του βασιλιά της Ινδίας μετά τη μάχη στον Υδάσπη ποταμό. Στη Σισυγάμβη, μητέρα του αντιπάλου του υποσχέθηκε ότι θα απολάμβανε τις ίδιες τιμές που είχε επί βασιλείας του γιου της, ενώ την αιχμάλωτη σύζυγό του Δαρείου, Στάτειρα, την προστάτεψε και δεν άφησε κανένα να την πειράξει, ενώ και ο ίδιος δεν την κοίταζε καν στα μάτια για να μη μπει σε πειρασμό, αφού θεωρούταν από τις ωραιότερες γυναίκες του αρχαίου κόσμου.^{vii} Όταν αιχμαλώτισε το βασιλιά Πώρο της Ινδίας, ο γενναίος και περήφανος αντίπαλός του ζήτησε μόνο μια χάρη «να μου φερθείς όπως αρμόζει σε βασιλιά». Ο Αλέξανδρος τον άφησε στο θρόνο της Ινδίας, του αύξησε τη διοικητική επικράτεια και του υποσχέθηκε τη συμμαχία και προστασία του Μακεδο-

νικού στρατού. Στη σημερινή εποχή παρότι είναι επιβεβλημένη και κωδικοποιημένη η συμπεριφορά στον ηττημένο, έχουμε εκατοντάδες παραδείγματα κατάφορων παραβιάσεων, από τη Σεμπρένιτσα στην Ρουάντα, για να μην αγγίζουμε τα αίσχη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Στον αντίποδα των πράξεων αυτών υπάρχουν οι δολοφονίες στενών του φίλων και στρατηγών και το ολοκαύτωμα της Θήβας. Ο Μακιαβέλι κωδικοποίησε τις ενέργειες που πρέπει να κάνει ο ηγέτης όταν καταλαμβάνει ένα κράτος, ενέργειες που σήμερα μπορεί να φαίνονται σκληρές, όμως ήταν απαραίτητες για την εδραίωση της εξουσίας σε παλαιότερες εποχές.^{viii} Ένας από τους πρώτους που τις εφάρμοσαν ήταν ο Αλέξανδρος: Κατέπνιξε όλες τις εξεγέρσεις εναντίον του χωρίς να δείξει οίκτο και στην περίπτωση της Θήβας, αφού διέτρεξε με το στρατό του μια απόσταση 400 χιλιομέτρων σε μόλις 13 μέρες κατέλαβε την πόλη, την οποία κυριολεκτικά ισοπέδωσε, σκοτώνοντας 6.000 Θηβαίους και πουλώντας ως σκλάβους άλλους 30.000.^{ix} Βέβαια, πριν προβεί στην ισοπέδωσή της, είχε ζητήσει να του παραδώσουν τους πρωταίτιους της στάσης εναντίον του, με αντάλλαγμα αμνηστία και συγχώρεση κάτι που δε δέχθηκαν οι Θηβαίοι, που μάλιστα τον προκάλεσαν, με ολέθριες συνέπειες.^x Ακόμα και τότε βέβαια έδειξε μεγαλοθυμία στους ιερείς, στο σπίτι και την οικογένεια του λυρικού ποιητή Πινδάρου, του φιλοσόφου Κράτητος και στη χήρα του αντιπάλου του στρατηγού στη Χαιρώνεια, Τιμόκλειας.^{xi}

Για το συγκεκριμένο έγκλημα, πρέπει να επισημάνουμε ότι ο Αλέξανδρος εφάρμοσε την απόφαση τιμωρίας που έλαβε η Πανελλήνια Συμμαχία (πλην Λακαϊδεμονίων), η οποία τον είχε εκλέξει αρχιστράτηγο.^{xii} Η σκληρή απόφαση ήταν πολιτική και επιβεβλημένη. Ο Αλέξανδρος δεν υπέταξε τη Σπάρτη, γιατί είχε πολεμήσει ηρωικά εναντίον των Περσών και γιατί αλλιώς θα φαινόταν δυνάστης.^{xiii} Επίσης δεν τιμώρησε την Αθήνα που πάντα υπό την επίρεια του Δημοσθένη φλέρταρε με την στάση, γιατί επίσης είχε πολεμήσει ηρωικά εναντίον των Περσών και επιπλέον διέθετε μεγάλο στόλο με έμπειρα πληρώματα, τον οποίο ο Αλέξανδρος ήθελε να χρησιμοποιήσει. Η παραδειγματική τιμωρία της Θήβας, πόλης που είχε στο παρελθόν μηδίσει και αποτελούσε την τελευταία πόλη που είχε ηγεμονεύσει στην Ελλάδα προ των Μακεδόνων, εξασφάλιζε στον Αλέξανδρο την απόλυτη κυριαρχία στον ελλαδικό χώρο. Μετά θα τον απειλούσε μόνο μια συμμαχία Αθηναίων και Σπαρτιατών, που θα μπορούσε εύκολα να αποτρέψει αφήνοντας στον Ισθμό της Κορίνθου μια σοβαρή Μακεδονική φρουρά. Το ότι άφησε στην Ελλάδα τον Αντίπατρο ως αντιβασιλέα με μια δύναμη 9.000 – 12.000 πεζών και 1.500 ιππέων δείχνει την αποφασιστικότητά του να εξασφαλίσει τα νώτα του. Η συμπεριφορά του στους Θηβαίους δεν μπορεί να δικαιολογηθεί ηθικά παρότι συγγραφείς όπως ο Φούλερ προσπάθησαν να το πράξουν. Όμως από πλευράς αποτελεσματικότητας, ανεπιφύλακτα διαπιστώνουμε ότι έφερε το επιθυμητό αποτέλεσμα. Ας μην ξεχνάμε ότι μια εκστρατεία εναντίον του τότε κοινού εχθρού δε θα ήταν αρκετή για να ενώσει τους Έλληνες, με λαμπρότερο παράδειγμα την εκστρατεία του βασιλιά της Σπάρτης Αγησιλάου στην Περσία (399-394 π.Χ.) στην οποία ούτε τον συνέδραμαν άλλες πόλεις και επιπρόσθετα η Θήβα με περσική χρηματοδότηση επαναστάτησε και τον ανάγκασε να επιστρέψει στην Ελλάδα.^{xiv} Η αναζήτηση της νομιμοποίησης από τον Αλέξανδρο για το αποτρόπαιο έγκλημα της εξαφάνισης της Θήβας, θυμίζει πολύ τις προσπάθειες των Η.Π.Α. για την αιτιολόγηση της εισβολής πριν την επίθεση στο Ιράκ. Σε αντίθεση με τον Αλέξανδρο που πήρε την «εντολή» που επιδίωξε από τους υπόλοιπους Έλληνες, οι Αμερικαν-

νοί απέτυχαν και αντέδρασαν μονομερώς, με αποτέλεσμα τον ιστορικό τους διασυρμό και μια πρωτοφανή απομόνωση και κατατριβή των ευρωατλαντικών θεσμών. Το αβίαστο συμπέρασμα είναι ότι ο Ηγέτης όσο μεγάλος και αν είναι χρειάζεται συμμαχίες και νομιμοποίηση.

Όσο περνούσε ο καιρός ο Αλέξανδρος μίδισε, έπασχε από μεγαλομανία, γινόταν πιο απόλυτος, οξύθυμος και επιρρεπής στη συννομοσιολογία. Διέταξε το θάνατο του παιδικού του φίλου και διοικητή του επιπέδου σώματος των Εταίρων, Φιλώτα, δια λιθοβολισμού, επειδή ήξερε κάποιον που γνώριζε για μια συνωμοσία εναντίον του και δεν τον ειδοποίησε. Κάποιοι ιστορικοί θεωρούν την καταδίκη του Φιλώτα δίκαιη όπως ο Στράβων ή ο Κούρτιους Ρούφους, αλλά η πλειοψηφία καταδικάζει τον Αλέξανδρο για αυτή του την ενέργεια. Κατόπιν διέταξε τη δολοφονία του εβδομηντάχρονου πατέρα του Φιλώτα, Παρμενίωνα, ο οποίος είχε υπηρετήσει πιστά τόσο τον Φίλιππο, όσο και τον Αλέξανδρο και χωρίς τον οποίο δε θα είχε φτάσει ποτέ τόσο ψηλά. Τέλος, μεθυσμένος, δολοφόνησε και τον φίλο του, που του είχε σώσει τη ζωή στη μάχη του Γρανικού ποταμού και ήταν αδελφός της τροφού του, Ελλανίκης, τον Κλείτο. Δε θα αργήσει να θανατώσει και τον Μένανδρο, που αρνήθηκε να αναλάβει θέση φρουράρχου. Ακόμα και η εκτέλεση του Καλλισθένη του Οlynθίου, ο οποίος ήταν «ιδιαιτέρα μισητός στο επιτελείο του Μακεδόνα βασιλιά ως αυλοκόλακας, τερατολόγος και πλαστογράφος ιστορικών γεγονότων»^{xv} αποτυγχάνει σε οποιοδήποτε έλεγχο ηθικής, παρότι στεναχώρησε πολύ λίγους. Αν ο στόχος του Αλέξανδρου ήταν ο εκφοβισμός των λοιπών στρατηγών του και η απόλυτη εδραίωση μιας εξουσίας βασισμένης στο «αλάθητο», επιτεύχθη. Παρόλα αυτά οι δολοφονίες ήταν ανήθικες, ίσως αδικαιολόγητες και μακροπρόθεσμα ανούσιες και σίγουρα έβλαψαν την υστεροφημία του μεγάλου Ηγέτη.

Σε μια προσπάθεια δικαιολόγησης κάποιων συγκεκριμένων ανήθικων πράξεων των Μεγάλου Αλεξάνδρου, οι θιασώτες της σχολής του ωφελιμισμού/ συνεπειοκρατίας (consequentialism) θεωρούν ότι ήταν επιβεβλημένες. Πάντοτε οι Ηγέτες αντιμετωπίζουν το δίλημμα των «λερωμένων χεριών»^{xvi}, ήτοι αναγκάζονται να εμπλακούν σε καταστάσεις και κάνουν ή ανέχονται πράγματα, τα οποία είναι αντίθετα στην προσωπική τους ηθική, αλλά οφείλουν να τα κάνουν για το «ευρύτερο καλό».^{xvii} Κάτι τέτοιο, που φυσικά απορρίπτεται από Καντιανούς δεοντολόγους, απορρίπτεται και από «θεσμικούς συνεπειοκράτες» (“institutional consequentialists”). Οι θανατώσεις συστρατηγών και οι ολοσχερείς καταστροφές πόλεων επηρέασαν σημαντικούς θεσμούς, όπως το σεβασμό στον φίλο, στον Έλληνα και στον ηττημένο. Μεγαλύτερο πρόβλημα για αυτή τη σχολή σκέψης αποτελεί η προσπάθεια εισαγωγής του θεσμού της προσκυνήσεως, κάτι που δεν ήταν φυσικά δυνατό να γίνει δεκτό από Έλληνες αφού κατέλυε τον ανθρωποκεντρισμό στην εξουσία. Το ζήτημα των «λερωμένων χεριών» απασχολεί και σήμερα τους Ηγέτες και δυστυχώς η σχολή της απόλυτης συνεπειοκρατίας φαίνεται να υπερισχύει στην καθημερινή πολιτική πράξη και να εκφράζεται ακόμα και σε φάρους δημοκρατίας, όπως οι Η.Π.Α. με ενέργειες όπως η ψήφιση του Patriot Act, η συνέχιση της κράτησης άνευ δίκης συλληφθέντων/ αιχμαλωτισθέντων στο Γκουαντάναμο ή η δημιουργία κολαστηρίων τύπου Αμπου Γκράμπ.

Επειδή Ηγεσία δεν σημαίνει ούτε Εξουσία, ούτε Διευθυντική θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε τον Αλέξανδρο υπό το πρίσμα της λογικής των καθηγητών Χάιφetz και Ουίλιαμς, με ορισμό της Ηγεσίας την «κινητοποίηση ανθρώπων για να αντιμετωπίσουν μια προβληματική πραγματικότητα και μέσω διαδικασίας μάθησης να δημιουργήσουν ότι απαιτείται για να βελτιώσουν τις ανθρώπινες συνθήκες ζωής και την εν γένει κατάσταση».^{xviii} Η κινητοποίηση των Ελλήνων είναι βεβαία και από ένα σημείο και μετά οικειοθελής. Σε μια εποχή που ο τοπικισμός σήμαινε ότι η πόλη-κράτος ήταν ισχυρότερη από την κοινή ελληνική ταυτότητα, ο Αλέξανδρος έκανε συνεχώς κινήσεις ενίσχυσης της εθνικής ταυτότητας. Στο συνέδριο της Κορίνθου όταν ο Δημάρατος, άρχοντας της πόλης και φίλος του Αλεξάνδρου είπε «Χαίρε ουν ήτε Ελλάς άπασα και η Μακεδονία», ο Αλέξανδρος αντέδρασε άμεσα και απήντησε «Αλλ' ω μακάριε, εστίν ουν Ελλάς και η Μακεδονία».^{xix} Μετά τη μάχη του Γρανικού ποταμού έστειλε 300 ασπίδες στην Αθήνα ως αφιέρωμα, με την περίφημη επιγραφή «Ο Αλέξανδρος, γιος του Φιλίππου, και όλοι οι Έλληνες πλην Λακεδαιμονίων, προσφέρουν αυτό το αφιέρωμα από τα λάφυρα που πάρθηκαν από τους ξένους που ζουν στην Ασία». Ούτε ανέφερε την βασιλική του ιδιότητα ούτε τους Μακεδόνες. Επίσης, τους Έλληνες μισθοφόρους του Δαρείου που συνέλαβε, τους έστειλε αλυσοδεμένους στη Μακεδονία να καλλιεργούν τα χωράφια, «επειδή παρότι ήταν Έλληνες, πολεμούσαν εναντίον της Ελλάδας για λογαριασμό των ξένων, σε αντίθεση με τα ψηφίσματα του ομοσπονδιακού συνεδρίου των Ελλήνων».

Η αντιμετώπιση της προβληματικής πραγματικότητας στην οποία έπρεπε να προσαρμοστούν είναι επίσης βεβαία. Ο Αλέξανδρος έδειξε στους Έλληνες ότι πρέπει να σταματήσουν τους εμφυλίους και τις διχόνοιες, να μην κλείνουν τα μάτια στα δεινά των συμπατριωτών τους της Μικράς Ασίας που ζούσαν υπό τον περσικό ζυγό και να αναλάβουν τον εκπολιτισμό των αντιπάλων τους. Επίσης τους έμαθε να σέβονται τη διαφορετικότητα, κάτι που ο σωβινισμός δεν επέτρεπε. Μάλιστα ενθάρρυνε και ενίοτε επέβαλε το γάμο των ανδρών του με γυναίκες προερχόμενες από όλα τα ασιατικά έθνη, δίνοντας ο ίδιος το παράδειγμα, νυμφεύομενος την Ρωξάνη, κόρη του Οξυάρτου, την Παρυσάτιδα, κόρη του Αρταξέρξη και την Στάτειρα, κόρη του Δαρείου. Οι ανωτέρω ενέργειες έγιναν μέσω μιας διαδικασίας αλλαγής και μάθησης, στην οποία συνέβαλε ο ίδιος αφού ενέπνεε τους άνδρες του με το παράδειγμα, με τους λόγους του και όντας πάντα στην πρώτη γραμμή μαζί τους. Ο Αλέξανδρος που στη Μίεζα μετείχε της Αριστοτελικής παιδείας, διαμόρφωσε τα χαρακτηριστικά του ηγέτη παράλληλα με τα έμφυτα προσόντα του. Έπειθε τους άνδρες του για το δίκαιο του αγώνα του, τους αποδείκνυε ότι κινδύνευε μαζί τους και ήθελε να τους παρέχει τη μέγιστη δυνατή μέριμνα. Μετά τη μάχη του Γρανικού ποταμού, ανύψωσε το ηθικό τους επισκεπτόμενος όλους τους τραυματίες. Παραχώρησε φοροαπαλλαγές στους συγγενείς των νεκρών και για τους 25 ευγενείς Μακεδόνες Εταίρους που έχασαν τη ζωή τους διέταξε να φτιαχτούν αγάλματα, που έστειλε στο Δίον. Όμως παράλληλα φρόντιζε στη διαδικασία της μάθησης να συμμετέχουν και οι αντίπαλοί του. Δεν είναι τυχαίο ότι μετά την προαναφερθείσα μάχη έθαψε με τον ίδιο τρόπο Έλληνες και Βαρβάρους δείχνοντας απόλυτο σεβασμό στους νεκρούς των ηττημένων αντιπάλων του, αντί να μιμηθεί το ιερόσυλο παράδειγμα του Ξέρξη ο οποίος, μετά τη μάχη των Θερμοπυλών, έκοψε το κεφάλι του Λεωνίδα, το τοποθέτησε σε ένα παλούκι και το έφτυσε.^{xx}

Τέλος, στο ερώτημα αν ο Ελληνικός στρατός του Μακεδόνα Ηγέτη δημιούργησε ότι απαιτείται για να βελτιωθούν οι ανθρώπινες συνθήκες ζωής και η εν γένει κατάσταση, την απάντηση δίνει η άνθηση των τεχνών, των γραμμάτων και του πολιτισμού από όπου πέρασε και η μεταλαμπάδευση της ανθρωποκεντρικής προσέγγισης και στάσης ζωής. Πολιτικά, κατά την απελευθέρωση των Ελληνικών πόλεων, ο Αλέξανδρος τις άφηγε να επιλέξουν πολιτικούς και πολίτευμα, αρκεί να εναντιώνονταν στους Πέρσες και έτσι να διατηρεί φιλικά μετόπισθεν και να διαλύσει τον μεγάλο περσικό στόλο αποστερώντας του όλες τις βάσεις. Επίσης διατήρησε το σύστημα των σατραπειών για να μην ξεσηκώσει τις κατακτημένες περιοχές όπως η Φρυγία και η Λυδία, διορίζοντας Μακεδόνες στρατηγούς ως σατράπες, αλλά βελτίωσε το σύστημα διακυβέρνησης μοιράζοντας τις εξουσίες τους σε πολλά άτομα, ώστε να μη δρουν ως μικροί βασιλείς, κάτι που οδηγούσε σε βάνανυσες και αυθαίρετες συμπεριφορές. Τα παραπάνω συνολικά βελτίωσαν τις συνθήκες ζωής των υπηκόων του, ανεξάρτητα από τη φυλή, το έθνος, τη θρησκεία, τις πολιτικές τους τοποθετήσεις ή τη σχέση τους με τη γραφειοκρατία και καταπολέμησαν σε μεγάλο βαθμό τη διαφθορά. Ο Μέγας Αλέξανδρος ήταν αληθινά Μέγας στην αντιμετώπιση των υπηκόων του, είχε δηλαδή κερδίσει τις «καρδιές και τα μυαλά» τους, σύμφωνα με την προσφιλή φράση που εκφράζει την ταύτιση και αποδοχή από τον τοπικό πληθυσμό μιας ξένης δύναμης, η οποία εκτοπίζει έναν ντόπιο δυνάστη. Οποιαδήποτε σύγκριση της αντίδρασης των Αφγανών ή Ιρακινών έναντι των Αμερικάνων, Βρετανών και των Συμμάχων τους κατά τις επιχειρήσεις των τελευταίων, που εντάχθηκαν στο πλαίσιο της ευρύτερης καταπολέμησης της τρομοκρατίας, είναι μάταιη. Και μάλιστα πρέπει να τονίσουμε ότι οι Ταλιμπάν και ο Χαντάμ Χουσεΐν δεν είχαν σε καμία περίπτωση τη νομιμοποίηση ή αποδοχή των λαών, την οποία είχε ο Δαρείος.

Αναζητώντας κάποια χαρακτηριστικά του, που τον ανέδειξαν και θα ήταν χρήσιμα σε κάθε ηγέτη, μπορούμε να διακρίνουμε τέσσερις κατηγορίες: Η πρώτη εμπεριέχει τα φυσικά, με σημαντικότερη την υγεία, την αντοχή και την προσαρμοστικότητα που επέδειξε καθ' όλη την εκστρατεία του. Η δεύτερη τα πνευματικά, προεξαρχούσης της αντιλήψεως, της ευελιξίας της εφευρετικότητας, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την πολιορκία της Τύρου, και της ευθυκρισίας και ταχείας εκτίμησης της κατάστασης. Τα συναισθηματικά με επίδειξη χιούμορ, επιμονής, αντοχής στην πίεση και ηρεμίας, με αποκορύφωμα το καταγεγραμμένο επεισόδιο ότι κοιμόταν μέχρι ελάχιστα πριν ξεκινήσει η μάχη στα Γαυγάμηλα. Τέλος τα διαπροσωπικά, που περιλαμβάνουν μια έμφυτη τέχνη επικοινωνίας και κοινωνικότητα, σε συνδυασμό με την έμπνευση απολύτου σεβασμού και εμπιστοσύνης.

Το επιθετικό του πνεύμα συνοδευόταν από πρωτοποριακές τακτικές με χρήση ιππικού για διάσπαση του αντιπάλου, ταχυκινήσια, παραπλάνηση και αιφνιδιασμό που μείωνε τις απώλειες. Έτσι οι στρατιώτες του αποκτούσαν αυτοπεποίθηση όχι μόνο για τη νίκη, αλλά και την επιβίωσή τους, σε μια εποχή που οι μάχες με ολομέτωπη επίθεση είχαν εκατόμβες θυμάτων. Σε όλες του τις ενέργειες ο Αλέξανδρος σχεδίαζε προσεκτικά το «πώς», το «που» και το «πότε». Καινοτόμος και στις ψυχολογικές επιχειρήσεις, πείθοντας για το αήτητό του^{xxi} και τη θεϊκή του καταγωγή, κέρδισε και μάχες χωρίς να χρειαστεί να εμπλακεί αποδεικνύοντας το περίφημο αξίωμα του Σουν Τζου ότι «καλός στρατηγός είναι αυτός που νικάει χωρίς να χρειαστεί να δώσει μάχη».^{xxii} Ο Αλέξανδρος ήταν αγαπητός, αλλά ενέπνεε και φόβο. Σίγουρα τον είχε στο μυαλό του ο

Μακιαβέλι όταν έγραφε ότι τον Ηγέτη «είναι καλύτερα και να τον αγαπούν και να τον φοβούνται, αλλά όταν του είναι δύσκολο να συνδυάσει και τα δυο μαζί, είναι πολύ πιο ασφαλές να τον φοβούνται, παρά να τον αγαπούν». Ο λόγος είναι ότι πάλι εφάρμοσε κάτι που καταγράφει ο Μακιαβέλι ως συνταγή επιτυχίας: «[Ο Ηγέτης πρέπει] να εξετάζει όλες τις βιαιοπραγίες που είναι απαραίτητο να γίνουν και να τις κάνει όλες νομιμίας... αφού η γεύση τους διαρκεί λίγο, να ενοχλούν λιγότερο, ενώ τα ευεργετήματα πρέπει να γίνονται σιγά σιγά για να διαρκεί περισσότερο η γεύση τους». Από την καταστροφή της Θήβας, μέχρι την θανάτωση επιφανών Μακεδόνων με την υποψία και μόνο της συνωμοσίας, ο Αλέξανδρος ενέπνεε το δέοντα φόβο, ώστε να μην τον αμφισβητεί κανείς. Επίσης τα πολύ περισσότερα ευεργετήματά του τα οποία έκανε αργά και σταθερά, δημιουργούσαν μια αίσθηση αγάπης και αφοσίωσης, όχι μόνο στους άνδρες του, αλλά και στους κατακτημένους λαούς.

Σύμφωνα με τον καθηγητή Ντην Ουίλλιαμς, «Ηγέτης» μπορεί να είναι κάποιος ανεξάρτητα της θέσης του ή του τίτλου του. Επίσης κάποιος μπορεί να συμπεριφέρεται ως ηγέτης για κάποια χρονικά διαστήματα ή να επιδεικνύει περιστασιακά ηγετικές ικανότητες κάποιες άλλες στιγμές να αποτυγχάνει ως ηγέτης.^{xxiii} Με αυτή τη λογική έχουμε να καταλογίσουμε στον Αλέξανδρο μια μεγαλομανία προς το τέλος της σύντομης ζωής του με προσπάθεια συντριβής κάθε κριτικής και επιλογή της αφοσίωσης αντί του ταλέντου.^{xxiv} Επίσης σίγουρα δεν αποτελεί ηγετική συμπεριφορά η «περιττή σκληρότητα στη διεξαγωγή του πολέμου και τα προσωπικά εγκλήματα»^{xxv} και κυρίως η προαναφερθείσα μεταχείριση των Θηβαίων, των κατοίκων της Τύρου και της Γάζας^{xxvi}, και η σφαγή των Σογδιανών, των Μαλλών και των Κοσσαίων, πόσο δεμάλλον η πυρπόληση της θαυμαστής Περσεπόλεως. Σε μια προσπάθεια συστημικής ανάλυσης και γνωρίζοντας το αποδεδειγμένο ήθος του Αλεξάνδρου, μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι «χρησιμοποιήθηκε» από τους Ασιάτες υπηκόους του, αφού στην προσπάθεια να σεβαστεί τα έθιμά τους αντέδρασε με την υιοθέτηση του θεσμού της προσκύνησης, άλλαξε το μακεδονικό πρωτόκολλο που ήθελε την εύκολη πρόσβαση στο βασιλιά, άλλαξε την ενδυμασία του και εν γένει την απλότητά του. Ουσιαστικά υποδύθηκε το ρόλο του Ασιάτη βασιλιά χωρίς να μπορέσει να κάνει τη διάκριση μεταξύ του χαρακτήρα του και του ρόλου που οι κατακτημένοι λαοί ήθελαν να παίξει.

Αν εφαρμόσουμε το μοντέλο διαχωρισμού του Μπουραντά (2005) θα διαπιστώσουμε – φαντάζομαι χωρίς έκπληξη - ότι ο Αλέξανδρος ήταν εξαιρετος μάνατζερ, αλλά και Ηγέτης. Ως μάνατζερ, είχε εξουσία νόμιμη και από διαδοχή, έδινε οδηγίες, ήλεγχε, προγραμμαμάτιζε και τιμωρούσε και όπως είδαμε κάποιες φορές βάνανυσα ή άδικα, όπως όταν σταύρωσε το δύσμοιρο γιατρό που δεν μπόρεσε να σώσει τον ασθενή Ηφαιστίωνα. Έδινε έμφαση στις διαδικασίες στα συστήματα και στη λογική, εκινείτο σε προκαθορισμένα πλαίσια, οργάνωνε και ενδιαφερόταν για το «πως» θα γίνει κάτι, ιδιαίτερα κατά την πολεμική του προπαρασκευή. Επιπλέον αποδεχόταν και διαχειριζόταν άριστα την κατεστημένη κατάσταση όσο δυσχερής και αν ήταν, όπως την επιλογή καλύτερης θέσης μάχης του Δαρείου στα Γαυγάμηλα. Αποδεχόταν την πραγματικότητα, όπως φάνηκε με την στάση του προς τους Μακεδόνες όταν αρνήθηκαν να τον ακολουθήσουν πέρα από την Ινδία. Έδινε έμφαση στο παρόν και έκανε τα πράγματα σωστά, όπως αποδεικνύει η εξαιρετική του διοικητική μέριμνα. Παρόλα αυτά, που αποτελούν χαρακτηριστικά μάνατζερ, είχε και όλα τα χαρακτηριστι-

κά του Ηγέτη: Αναδείχθηκε μέσα από τις πράξεις του, με αποτέλεσμα να τον αποδέχονται όλοι, ξεκινώντας με το παιδικό του κατόρθωμα να δαμάσει το περίφημο άλογό του, τον Βουκεφάλα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα και η Σισυγάμβη, μητέρα του Δαρείου, η οποία πέθανε από στενοχώρια εν συνδυασμό με ασитία, εξαιτίας του θανάτου του Αλεξάνδρου. Χρησιμοποίησε την προσωπική του δύναμη με χαρακτηριστικό παράδειγμα το ότι τόλμησε και έσυρε από τα μαλλιά την Πυθία για να του δώσει χρησμό και η τελευταία του είπε το περίφημο «άνικητος είσαι νεαρέ» ή ότι έκοψε με το σπαθί του το Γόρδιο Δεσμό, όταν έφτασε στην πρωτεύουσα της Φρυγίας^{xxvii}. Έπειθε και είχε όραμα, με αποτέλεσμα να κερδίζει την εμπιστοσύνη και να εμπνέει. Πριν την εκστρατεία του, όταν χάριζε την περιουσία του στους ευγενείς Μακεδόνες, ο Περδίκκας τον ρώτησε τι κρατούσε για τον εαυτό του και ο Αλέξανδρος αποκρίθηκε «τις ελπίδες». Εντυπωσιασμένος ο Περδίκκας δε δέχθηκε τα δώρα του Αλέξανδρου και του είπε «από αυτές θα πάρουμε ένα μέρος κι εμείς που θα εκστρατεύσουμε μαζί σου» και το παράδειγμά του ακολούθησαν και άλλοι ευγενείς Μακεδόνες. Το όραμά του το είχε περάσει και στους άνδρες του. Για να το πετύχει έδινε έμφαση στους ανθρώπους και τα συναισθήματά τους και μια από τις σημαντικότερες ηγετικές του στιγμές ήρθε προς το τέλος, όταν στο γυρισμό από την Ινδία διέσχισε την έρημο της Γεδρωσίας. Εκεί αρνήθηκε παρότι διψασμένος μια περικεφαλαία με νερό, γιατί δε μπορούσε να τη μοιραστεί με τους συντρόφους του. Βλέποντας ο στρατός τη συντροφικότητα και μεγαλοψυχία του, τον ακολούθησε με μεγαλύτερο ενθουσιασμό. Ως ηγέτης, ερευνούσε την πραγματικότητα, αλλά διεύρυνε τους ορίζοντες και εξέταζε κυρίως το «γιατί» συμβαίνει κάτι. Συνεπώς εν τέλει, έδινε έμφαση στο μέλλον και οραματίστηκε τη ζεύξη δυο πολιτισμών και την ενοποίηση του κόσμου, την οποία κατάφερε. Με μια μόνο φράση και όπως συνηθίζεται να λέγεται για τους ηγέτες, δεν έκανε μόνο τα πράγματα σωστά, έκανε και τα σωστά πράγματα. Το παράδειγμα αυτό έρχεται σε αντίθεση με τους σημερινούς διαχειριστές της εξουσίας ανά τον κόσμο. Πολλές φορές, εκατομμυριούχοι όπως ο Μπερλουσκόνι ο Ιβανισβίλι και ο Ρόμνεϋ, τεχνοκράτες όπως ο Μόντι και ο Παπαδήμος και πολιτικά τζάκια με κλασικότερο παράδειγμα την οικογένεια Παπανδρέου στην Ελλάδα με τρεις γενιές Πρωθυπουργών, ανέρχονται σε θέσεις εξουσίας. Αυτοί κατά τεκμήριο δεν ηγούνται – παρότι τελικός κριτής είναι η ιστορία που δεν έχει ακόμα γραφεί για τους συγκεκριμένους άνδρες που έχουν ασκήσει κάποιας μορφής εξουσία.

Ο Ηγέτης μπορεί να έχει κάποια ή κάποιες από τις ακόλουθες πηγές εξουσίας: Νομιμότητα, δυνατότητα πίεσης, δυνατότητα εξαγοράς, γνώση, χάρισμα, πρόσβαση σε πληροφορία και γνωριμίες. Όσο πιο πολλές συνδυάζει, τόσο πιο εδραιωμένη είναι η θέση του. Αν εξαιρέσουμε τις γνωριμίες που θα ήταν εντελώς άχρηστες σε έναν βασιλιά του βεληνεκούς του Αλεξάνδρου, είχε όλες τις υπόλοιπες στο μέγιστο βαθμό και τις χρησιμοποίησε όλες. Η νομιμότητα, που μάλιστα έφτασε να ξεπερνά τη γήινη φύση και θέση του και να θεωρείται ότι έχει θεία προέλευση, η πίεση και η εξαγορά που εφήρμοζε γιατί είχε το περιθώριο, ειδικά μετά τις πρώτες νίκες του όταν έπεσε περσικός χρυσός στα χέρια του, το αναμφίβολο χάρισμά του και η γνώση του βασισμένη στην Αριστοτελική του παιδεία και τέλος η πρόσβαση στην πληροφορία που πάντα αναζητούσε, ειδικά πριν από κάποια μάχη, δημιούργησαν ένα Ηγέτη-θύλο, που μας κάνει σε τελική ανάλυση να ξεχάσουμε τα ηθικά του αποτήματα.

Ένα λάθος του Αλεξάνδρου, το οποίο στοίχισε στον Ελληνισμό και στην Οικουμένη ήταν η απόφασή του να μην ορίσει διάδοχο. Το ότι κληρονόμος της αυτοκρατορίας θα ήταν ο ισχυρότερος σήμαινε μια παρακαταθήκη σταδιακής διάλυσης του έργου που με κόπο και θυσίες δημιούργησε. «Γω κρατίστω» σήμαινε απλά τη βύθιση των Διαδόχων σε μάταιους πολέμους και την τελική επικράτηση ενός εξ' ανατολών βάρβαρου λαού, ο οποίος όμως εξελληνίστηκε. Το πρόβλημα της συνέχεις και της διαδοχής, συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας όχι μόνο στην Ηγεσία, αλλά και στο απλό μάνατζμεντ.

Εν κατακλείδι, οι σημερινοί επίδοξοι Ηγέτες, έχουν να μάθουν πάρα πολλά αν μελετήσουν τον Μέγα Αλέξανδρο και τη συμπεριφορά του και αποτελεί το σημαντικότερο διαχρονικό παράδειγμα προς μίμηση, παρά τις στιγμές αδυναμίας του, που αποτελούν παράδειγμα προς αποφυγή.

ⁱ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι βιογραφίες και τα βιβλία περί τον Τζον Φιτζέραλντ Κένεντυ, από τον «αγιογραφικό» Σόρενσεν λίγο μετά το θάνατό του (1966), στις κριτικές του Χάλμπερσταμ (1972) ή του Ρηβς (1993) και τέλος την ψύχραιμη, αποστασιοποιημένη ματιά του Ντάλεκ (2003).

ⁱⁱ Bose Partha, *Μέγας Αλέξανδρος, Η Τέχνη της Στρατηγικής* (Αθήνα: Κριτική, 2004), 221-223.

ⁱⁱⁱ Nye Joseph, *The Powers to Lead* (New York: Oxford University Press, 2008), 112.

^{iv} Βολωνάκης Ιωάννης, *Της Αρχαίας Ελλάδος οι Μεγάλοι Ηγέται* (Αθήνα: Γεωργιάδης, 1997), 393-394.

^v Bosi Roberto, *Μέγας Αλέξανδρος, «Οι Μεγάλοι Όλων των Εποχών»* (Αθήνα: Φυτράκης, 1965), 57

^{vi} Δυο χιλιάδες χρόνια μετά τον Αλέξανδρο ακόμα και «απιοτικοί» στρατιωτικοί ηγέτες όπως ο Καθολικός κόμης Γιόχαν Τσερκλάς Τύλλου που αποκαλούσαν «καλόγερο με πανοπλία» δυσκολευόταν να αποτρέψει το στρατό του από παρόμοιες συμπεριφορές. Στις 20 Μαΐου 1630 την κατάληψη του Μαγδεμβούργου ακολούθησε ένα όργιο λεηλασίας με φόνους, βιασμούς και καταστροφές, χωρίς κανένα σεβασμό σε φύλο, θρήσκευμα ή ηλικία.

^{vii} Bose Partha, 205

^{viii} Μακιαβέλι Νικολό, *Ο Ηγεμόνας* (Αθήνα: Πατάκης, 1993), 58

^{ix} Bose Partha, 146.

^x Συγκεκριμένα ζήτησε να του παραδώσουν τον Φοίνικα και τον Πρόθυτο και οι Θηβαίοι με περισσό θράσος ανταπάντησαν ότι ήθελαν ο Αλέξανδρος να τους παραδώσει τους στρατηγούς Αντίπατρο και Φιλώτα. Βλ. Βολωνάκης Ιωάννης, 367.

^{xi} Bosi Roberto, 34

^{xii} Μια σημαντική επισήμανση είναι ότι υπέρ της καταστροφής της Θήβας τάχθηκαν οι Πλαταιείς, οι Θεσπιείς, οι Ορχομένιοι και οι Κορωνιάτες, κάτοικοι δηλαδή πόλεων που είχαν καταστραφεί ολοσχερώς από τη Θήβα μετά τη μάχη των Λευκτρών το 371 π.Χ. Βλ. Ηλιόπουλος Γιώργος, *Ο Άγνωστος Αλέξανδρος* (Αθήνα: Επικοινωνίες ΑΕ, 2003), 214.

^{xiii} Fuller J.F.C., *Η Ιδιοφυής Στρατηγική του μεγάλου Αλεξάνδρου* (Αθήνα: Ποιότητα, 2004), 154

^{xiv} Βολωνάκης Ιωάννης, 300

^{xv} Ηλιόπουλος Γιώργος, 232

^{xvi} Η έκφραση προέρχεται από το περίφημο θεατρικό έργο του Jean-Paul Sartre, “Les mains sales” (1948).

^{xvii} Stephen A. Garrett, *Political Leadership and ‘Dirty Hands’: Winston Churchill and the City Bombing of Germany*, from Cathal J. Nolan (ed), “Ethics and Statecraft” (Westport: Praeger, 2004), 59.

^{xviii} Williams Dean, *A New Framework for Leadership*, Course Notes MLD201B (Boston: Harvard, 2011), 1

^{xix} Βολωνάκης Ιωάννης, 368.

^{xx} Βολωνάκης Ιωάννης, 94

^{xxi} Χαρακτηριστική ήταν η κίνησή του να σύρει την Πυθία του Μαντείου των Δελφών για να αποσπάσει έναν χρησμό και αυτός ο χρησμός ήταν ότι ο Αλέξανδρος θα ήταν αιτήτιος. Βλ. Foreman Laura, *Alexander the Conqueror* (London, Da Capo Press, 2004), 68.

^{xxii} Σουν Τζου, *Η Τέχνη του Πολέμου* (Αθήνα: Βάνιας, 1995)

^{xxiii} Williams Dean, *Orienting Concepts for the Exercise of Leadership*, Course Notes MLD201B (Boston: Harvard, 2011), 2

^{xxiv} Bose Partha, 335

^{xxv} Fuller J.F.C., 113.

^{xxvi} Αποκορύφωμα η θανάτωση του ηρωικού διοικητού της πόλης, Βάτι, τον οποίο έσυρε τραυματισμένο δεμένο πίσω από το άρμα του, ακριβώς όπως είχε κάνει ο Αχιλλέας στο γενναίο Έκτορα. Βλ. Bosi Roberto, 53.

^{xxvii} Foreman, 188